

Z vědeckého života

NOSITELÉ NOBELOVY CENY ZA EKONOMII PRO ROK 2010

Pavel Sirůček, Vysoká škola ekonomická v Praze

V roce 2010 rozšířila řady dosavadních 64 laureátů (z toho jedné ženy) tzv. Nobelovy ceny za ekonomii trojice ekonomů. Američané **Peter Arthur Diamond** (Massachusetts Institute of Technology, Cambridge) a **Dale Thomas Mortensen** (Northwestern University, Evanston) a řeckokyperský Brit **Christopher Antoniou Pissarides** (London School of Economics and Political Science, London) si rozdělili cenu za přínos v oblasti „analýzy trhů práce zatížených náklady na vyhledávání“. Těmto třem vědcům náleží i odměna ve výši 10 milionů švédských korun.

Laureáti pomocí modelů nákladů vyhledávání práce studují vlivy hospodářské politiky na nezaměstnanost, volná místa či na vývoj mezd. Vyzdvižen byl rozvoj teorie objasňující, jak jsou trhy práce ovlivněny politikou a regulací. Jedním ze závěrů například je, že velkorysé podpory v nezaměstnanosti vedou k vyšší nezaměstnanosti a delšímu hledání práce. Teorie „vyhledávacího tření“ taktéž objasňuje existenci nesouladu mezi schopnostmi pracovníků a nabídkou pracovních míst. Tedy, proč na trzích práce vždy existuje nezaměstnanost a vedle toho i nabídka volných pracovních míst apod. Oceněna byla aktuálnost jejich dlouholetého ekonomického výzkumu i jeho praktický význam.

Teorie vyhledávání

P. A. Diamond vypracovává (zejména v 70. a 80. letech) základní teoretický rámec pro analýzu trhů, kde se kupující a prodávající nesetkávají přímo a je nutné nalézat vzájemnou shodu v poptávce a nabídce. Důležitou roli přitom hrají náklady na vzájemné vyhledávání. Což na trhu vede ke „tření“ a k tomu, že nebude uspokojena poptávka částí kupujících, ani nabídka některých prodejců. Tradiční pohled na trhy ale předpokládá hladké fungování. A tedy i to, že poptávající a nabízející se vzájemně nacházejí okamžitě, aniž by přitom nesli nějaké transakční náklady, a to při disponování dokonalými informacemi např. o cenách. Tržní rovnováha pak odpovídá stavu, kde se teoretické křivky poptávky a nabídky protínají.

A tudíž například podle nejjednodušších „klasických“ verzí modelů trhů práce neexistuje nezaměstnanost, neboť pokles mezd (coby ceny práce, jako kterékoli jiné komodity) by tuto eliminoval. Propracovanější koncepce, včetně mnoha empirických studií, operují taktéž s nedokonalými trhy, asymetrickými informacemi nebo s menší flexibilitou nejenom mezd a dospívají k daleko realističtějším výsledkům. Nicméně obvykle i tyto modely pouze málo zohledňovaly údaje o tom, jak se ze zaměstnaných stávají nezaměstnaní a naopak. Ale podle D. T. Mortensena by ústředním předmětem analýzy trhů práce měl být právě výzkum toho, jak lidé konkrétně postupují při hledání práce v nejistém prostředí. Včetně údajů o délce nezaměstnanosti a hledání práce, o fluktuacích či počtech propuštěných a přijatých. Obdobně uvažuje Ch. A. Pissarides. Zpočátku postupují nezávisle, později oba spolupracují.

Trojice oceněných přitom částečně navazuje na starší práce G. J. Stiglera (NC 1982), který studoval, jak lidé získávají informace. Upozorňoval na čas a úsilí, které jsou s tímto spojené. A konstatoval, že lidé se získávání informací budou věnovat pouze, když dodatečný užitek z disponování dalšími informacemi převýší dodatečné náklady na získání. Mortensen koncepci aplikuje na trhy práce. A to proto, že na decentralizovaných trzích práce je k nalezení práce obvykle nutné sbírat a vyhodnocovat informace o volných místech a mzdách.

Diamond do úvah zahrnuje náklady na vyhledávání tržních příležitostí a až poté na tomto základě vysvětluje různé tržní situace. Koncept vyhledávání ilustruje na učebnicovém příkladu fungování ekonomiky fiktivního tropického ostrova s palmami a kokosovými ořechy. Na ostrově je jedinou formou ekonomické činnosti sběr ořechů a obchodování s nimi. A obdobně jako některé ořechy nenacházejí své kupce, tak ani někteří lidé nemohou najít práci. Koncept vyhledávacích modelů nastiňuje v článku z roku 1971. Prokazuje, že existence nákladů vyhledávání a nutnost vzájemné shody ještě nepostačují plně k tomu, aby docházelo k cenové disperzi. Tedy k nahrazování jedné rovnovážné ceny množstvím různých cen z jednotlivých transakcí. Dále dokazuje, že i malé náklady vyhledávání vychylují výsledné rovnovážné ceny daleko od cen predikovaných neoklasickým modelem konkurenčních trhů. A to do oblasti, ve které by se pohybovaly, pokud by byly stanovovány monopolem. Později je uvedené nazváno Diamondovým paradoxem, který se stává podnětem pro další zkoumání.

Modely hledání práce popisuje Diamond v řadě průkopnických studií z období 1979–1982. Staví např. na předpokladu, ne všechna pracovní místa jsou stejně vhodná pro všechny pracovníky. A pokud by se každý uchazeč o zaměstnání chopil prvního místa, které se mu naskytne, nebylo by výsledné spárování pracovníků a míst optimální. Prokazuje, že existence pojištění pro případ nezaměstnanosti může zvyšovat efektivnost trhů práce. Neboť umožní vyhledávajícím, aby při přijímání pracovních míst byli vybíravější. Text z roku 1982 popisuje existenci několika rovnovážných stavů z hlediska nezaměstnanosti v ekonomice, ve které se musí aktéři navzájem vyhledávat. Neexistuje tedy jediná „přirozená“ míra nezaměstnanosti a politici mohou v zásadě usilovat o takovou rovnováhu, která jim nejlépe vyhovuje. Díky existenci nákladů

vyhledávání tudíž na trzích práce neexistuje jediný rovnovážný stav, nýbrž může jich existovat více. Přičemž ale ne všechny budou stejně výhodné pro všechny aktéry.

Teorie je v 90. letech rozvinuta D. T. Mortensenem a Ch. A. Pissaridesem. Koncepti autoři dále aplikují na pracovní trhy a výsledkem je DMP model (Diamondův-Mortensenův-Pissaridesův). Trh práce je nazírán coby mechanismus pro párování lidí a pracovních míst, kde přiřazení nemůže probíhat okamžitě. Potenciální zaměstnanci vždy stojí před volbou, zda nabízenou pozici přijmout, nebo ještě dále hledat. Jakékoli rozhodnutí je spojeno s náklady – náklady obětované příležitosti lepšího budoucího zaměstnání (při přijetí nabídky), resp. náklady obětování příjmů z nabízené pozice (při neakceptování nabídky). Na straně poptávky je tomu obdobně. Rozhodnutí ovlivňuje momentální situace na trhu práce: výše mezd a jiných požitků, počet volných míst jinde a jejich struktura, velikost podpor v nezaměstnanosti, efektivnost zprostředkovatelů na pracovních trzích či jednoduchost najímání a propouštění.

Modely naznačují, jak výše podpor nebo regulace najímání a propouštění pracovníků ovlivňují velikost nezaměstnanosti, nabídku volných míst či úroveň mezd. K výsledkům patří, že vyšší podpory v nezaměstnanosti jsou spojeny s větším počtem nezaměstnaných, kteří budou nezaměstnaní i déle. Koncepte vysvětluje také tzv. Beveridgovu křivku (podle W. H. Beveridge), zkoumající vztah mezi mírou nezaměstnanosti a počtem volných pracovních míst. Empirická data ukazují, že období vysoké nezaměstnanosti je doprovázeno nízkým počtem volných pracovních míst a naopak. Uvedené je důsledkem ekonomického cyklu a jeho dopadů na rozhodování lidí na trzích práce. DMP model však objasňuje i realie v rozporu s křivkou. Např. současný růst nezaměstnanosti i počtu volných pracovních míst. A to nikoli odchylkami od konkurenčních trhů, nýbrž změnami reakcí lidí na proměny veličin, které rozhodování ovlivňují (legislativní úpravy propouštění či najímání, změny podpor v nezaměstnanosti atd.). Práce Mortensena a Pissaridese z roku 1994 ukazuje, proč nezaměstnanost za recese prudce stoupá, ale když přijde zotavení ekonomiky, klesá pomaleji. Vychází z motivací pracovníků a zaměstnavatelů a neomezuje se pouze na hypotézy o počtu vznikajících volných míst.

Teoretický koncept „search modelů“ lze přenést na řadu jiných trhů, např. nemovitostí. Na trhu s bydlením často výrazně kolísá počet prodávaných objektů i doba, za kterou prodejce nalézá kupce. Poznatky teorie „vyhledávacího tření“ se aplikují též v rámci měnové teorie, ekonomie veřejných financí nebo regionální ekonomie. A také ekonomie rodiny, v kontextu „trhu“ partnerských vztahů a uzavírání manželství nebo rozhodování o počtu dětí. Svobodní zde čelí obdobným problémům jako aktéři trhů práce. Musí investovat úsilí a čas do hledání potenciálního partnera. A musí dojít ke vzájemné shodě poptávky a nabídky, které musí být na „trhu“ přítomny ve stejném okamžiku. A na tomto „trhu“ existuje též i tvrdá konkurence. Výsledkem je, že každý si nevybere úplně nejlepšího partnera, nýbrž takového, u kterého se mu vyplatí zůstat vzhledem k rizikům, nákladům i výnosům dalšího budoucího hledání.

Na počátku vědecko-výzkumné dráhy se orientuje na teorie růstu a otázky preferencí. Propracovává neoklasický růstový model s generacemi agentů a vládním dluhem (1965). Publikuje texty o dlouhodobém vlivu rostoucího deficitu. Známy se stal analýzou americké politiky sociálního zabezpečení, penzijního a daňového systému. Zkoumá např. vliv daní na růst. Dále studuje teorie celkové rovnováhy, včetně důsledků neexistence walrasovského aukcionáře či problematiky efektivnosti. V kontextu normativní analýzy zkoumá implikace walrasovského modelu s překrývajícími se generacemi. A to při neexistenci některých trhů (např. pojištění), a za předpokladu, že nelze bezplatně přerozdělovat důchod mezi jednotlivými účastníky. V 60. letech např. prokazuje, že je výhodnější zvýšit vlastní úspory na penzi na úkor mezigenerační solidarity, pokud bude reálný výnos na finančních trzích vyšší než součet tempa ekonomického růstu a tempa růstu populace. Spolu s J. A. Mirrleesem (NC 1996) zkoumají problémy alokace zdrojů spojené s pareto-efektivností, resp. prvním a druhým nejlepším řešením v kontextu výše daní, kontroly cen vládou atd. (1971).

Narodil se 29. 4. 1940 v New Yorku. Vystudoval matematiku na Yale University (B. A., 1960) a na Massachusetts Institute of Technology získává titul Ph.D. z ekonomie (1963). Pracoval na University of California v Berkeley jako docent (1963–65) a mimořádný profesor (1965–66). Působil na University of Cambridge (1965–66); jako profesor hostoval, resp. byl vědeckým pracovníkem na řadě předních pracovišť – Hebrew University, Oxford University, Harvard University, University of Siena aj. V období 1966–70 je docentem a od roku 1970 profesorem na MIT, kde na různých pozicích působí dodnes. Byl prezidentem Econometric Society a předsedal též American Econometric Association. Působí v National Academy of Sciences a je zakládajícím členem National Academy of Social Insurance. Věnuje se též redakční práci v prestižních časopisech. B. H. Obamou byl v roce 2010 navržen na místo člena Rady guvernérů Fed, ale s jeho schválením nastaly problémy v republikánské části Kongresu. Téma přednášky při udělení NC: „*Unemployment, Vacancies, Wages*“.

K jeho knižním publikacím patří: *Uncertainty in Economics: Readings and Exercises* (editor, Academic Press, 1978, 1989 – spolueditor M. Rothschild); *A Search Equilibrium Approach to the Micro Foundations of Macroeconomics* (MIT Press, 1984); *Growth, Productivity, Unemployment: Essays to Celebrate Bob Solow's Birthday* (editor, MIT Press, 1990); *On Time: Lectures on Models of Equilibrium* (Cambridge University Press, 1994); *Issues in Privatizing Social Security: Report of an Expert Panel of the National Academy of Social Insurance* (editor, MIT Press, 1999); *Social Security Reform* (Oxford University Press, 2002); *Taxation, Incomplete Markets, and Social Security* (MIT Press, 2002); *Saving Social Security: A Balanced Approach* (Brookings Institution Press, 2003 – společně s P. R. Orszagem); *Behavioral Economics and Its Applications* (editor, Princeton University Press – spolu s H. Vartiainenem); *Reforming Pensions: Principles and Policy Choices* (Oxford University Press, 2008 – společně s N. Barrem); *Pension Reform: A Short Guide* (Oxford University Press, 2010 – spolu s N. Barrem).

Výběr z klíčových statí a dalších textů: National Debt in a Neoclassical Growth Model (*American Economic Review*, December 1965); The Evaluation of Infinite Utility Streams (*Econometrica*, January 1965); The Role of a Stock Market in a General Equilibrium Model with Technological Production (*American Economic Review*, September 1967); A Model of Price Adjustment (*Journal of Economic Theory*, June 1971); Optimal Taxation and Public Production I: Production Efficiency (*American Economic Review*, March 1971 – spoluautor J. A. Mirrlees); Optimal Taxation and Public Production II: Tax Rules (*American Economic Review*, June 1971 – spolu s J. A. Mirrleesem); A Model of Social Insurance with Variable Retirement (*Journal of Public Economics*, December 1978 – společně s J. A. Mirrleesem); Aggregate Demand Management in Search Equilibrium (*Journal of Political Economy*, October 1982); Wage Determination and Efficiency in Search Equilibrium (*Review of Economic Studies*, April 1982); Multiple Equilibria in Models of Credit (*American Economic Review*, May 1987); Government Expenditure and Growth (*Finance and Development*, December 1990); Organizing the Health Insurance Market (*Econometrica*, November 1992); Proposals to Restructure Social Security (*Journal of Economic Perspective*, Summer 1996); Social Security (*American Economic Review*, March 2004); Optimal Tax Treatment of Private Contributions for Public Goods with and without Warm Glow Preferences (*Journal of Public Economics*, May 2006); Behavioral Economics (*Journal of Public Economics*, August 2008); Taxes and Pensions (*Southern Economic Journal*, July 2009).

Doplňující informace: <http://econ-www.mit.edu/faculty/pdiamond/papers>.

D. T. Mortensen

Zabývá se ekonomikou práce, makroekonomií a ekonomickou teorií. Pozornost věnuje dynamickým aspektům, rovnováze, informacím a nejistotě. Náleží k průkopníkům výzkumu frikční, resp. dočasné nezaměstnanosti, především fáze vyjednávání mezi nezaměstnaným a zaměstnavatelem. Zkoumá alokaci a fluktuaci práce, její přerozdělování a personální vztahy. Tradiční přednášku při udělení NC proslovil na téma „*Markets with Search Frictions*“.

Narozen 2. 2. 1939 v Enterprise, Oregon. Studuje ekonomii na Willamette University (B. A., 1961) a Carnegie-Mellon University (Ph.D., 1967). Pracoval na Carnegie-Mellon University jako lektor a výzkumný asistent (1964–65). Dále působí již od roku 1965 na Northwestern University coby asistent (1965–71), docent (1971–75) a profesor ekonomie na College of Arts and Sciences (od roku 1975). Od roku 1980 zde na Kellogg School of Management zastává pozici Professor of Managerial Economics and Decision Sciences a od roku 1985 též profesora ekonomie. Spolupracuje s Hebrew University (1979, 1985), Akademií věd SSSR (1989) či Aarhus University (1998); hostuje na Cornell University (1984), New York University (1985), University of Essex (1993), California Institute of Technology (1994), Australian National University (1996), Aarhus University (2006–10). Účastní se výzkumu na Institute for the Study Labor v Bonnu (od roku 2001) a NBER (od roku 2005) aj.

Je členem řady prestižních vědeckých organizací; držitelem několika ocenění; působil jako editor v *American Economic Review* nebo *Review of Economic Dynamics* apod.

D. T. Mortensen je autorem knižní publikace: *Wage Dispersion: Why are Similar People Paid Differently* (MIT Press, 2003, 2004).

K jeho klíčovým statím a dalším publikacím náleží: A Theory of Wage and Employment Dynamics (in Phelps, E. S. et al.: *Microeconomic Foundations of Employment and Inflation Theory*, W. W. Norton, 1970); Job Search, the Duration of Unemployment and the Phillips Curve (*American Economic Review*, December 1970); Generalized Costs of Adjustment and Dynamic Factor Demand Theory (*Econometrica*, July 1973); Specific Capital and Labor Turnover (*Bell Journal of Economics*, Autumn 1978); Search, Layoffs, and Labor Market Equilibrium (*Journal of Political Economy*, August 1980 – spolu s K. Burdett); Property Rights and Efficiency in Mating, Racing and Related Games (*American Economic Review*, December 1982); Job Search and Labor Market Analysis (in Ashenfelter, O., Layard, R. (eds.): *Handbook of Labor Economics*, Elsevier, 1986); Wages, Separations, and Job Tenure: On the Job Specific Training or Matching (*Journal of Labor Economics*, October 1988); The Cyclical Behavior of Job Creation and Job Destruction (in Ours, J. C., Pfann, G. A., Ridder, G. (eds.): *Labour Demand and Equilibrium Wage Formation*, North-Holland, 1993 – spoluautor Ch. A. Pissarides); Job Creation and Job Destruction in the Theory of Unemployment (*Review of Economic Studies*, July 1994 – společně s Ch. A. Pissaridesem); Technical Progress, Job Creation and Job Destruction (*Review of Economic Dynamics*, January 1998 – spolu s Ch. A. Pissaridesem); Wage Differentials, Employer Size and Unemployment (*International Economic Review*, May 1998 – spoluautor K. Burdett); New Development in Models of Search in the Labor Market (in Ashenfelter, O., Card, D. (eds.): *Handbook of Labor Economics. Vol. 3*, Elsevier, 1999 – spolu s Ch. A. Pissaridesem); Unemployment Responses to „Skill Biases“ Shocks: The Role of Labor Market Policy (*Economic Journal*, April 1999 – společně s Ch. A. Pissaridesem); Growth, Unemployment and Labor Market Policy (*Journal of the European Economic Association*, April-May 2005); Productivity Growth and Worker Reallocation (*International Economic Review*, June 2005 – spolu s R. Lentzem); More on Unemployment and Vacancy Fluctuations (*Review of Economic Dynamics*, July 2007 – spoluautorka É. Nagypál); An Empirical Model of Growth Through Product Innovation (*Econometrica*, November 2008 – společně s R. Lentzem).

Doplňující informace: <http://sites.google.com/site/dalemortensensite>.

Ch. A. Pissarides

Předmět výzkumu britsko-kyperského ekonoma představují trhy práce, strukturální změny, růst a hospodářská politika. Soustřeďuje se hlavně na nezaměstnanost. Rozpracovává koncepci vyhledávání práce, resp. nacházení vzájemné shody (1979, 1994, 2001 aj.). Studuje interakce mezi trhy práce a makrosférami, včetně řady průkopnických empirických výzkumů. „*Equilibrium in the Labour Market with Search Frictions*“ je téma přednášky při udělení NC.

Narodil se 20. 2. 1948 v kyperské Nikósii. Absolvuje ekonomická studia na University of Essex (B. A., 1970; M. A., 1971) a následně na London School of Economics, kde v roce 1973 získává Ph.D. z ekonomie. Od roku 1974 žije ve Velké Británii. Působil na University of Southampton (1974–76) a od roku 1976 přednáší ekonomické vědy na London School of Economics and Political Science. Zastává zde pozici profesora ekonomie (od roku 1986), vede katedru i vědecko-výzkumné aktivity v makrooblastech. Pracoval též pro Kyperskou centrální banku, byl poradcem World Bank, Evropské komise, Bank of England a OECD. Je členem Econometric Society, British Academy, Society of Labor Economists. V roce 2005 byl s D. T. Mortensenem oceněn prestižní IZA Prize (cenou Institutu pro výzkum práce).

Knižní publikace: *Labour Market Adjustment: Microeconomics Foundations of Short-Run Neoclassical and Keynesian Dynamics* (Cambridge University Press, 1976); *Equilibrium Unemployment Theory* (Basil Blackwell, 1990, MIT Press, 2000).

K jeho klíčovým statím a dalším textům náleží: Risk, Job Search, and Income Distribution (*Journal of Political Economy*, November/December 1974); Job Matchings with State Employment Agencies and Random Search (*Economic Journal*, December 1979); Short-Run Equilibrium Dynamics of Unemployment Vacancies, and Real Wages (*American Economic Review*, September 1985); The Search Equilibrium Approach to Fluctuations in Employment (*American Economic Review*, May 1988); The Cyclical Behavior of Job Creation and Job Destruction (in Ours, J. C., Pfann, G. A., Ridder, G. (eds.): *Labour Demand and Equilibrium Wage Formation*, North-Holland, 1993 – spoluautor D. T. Mortensen); Job Creation and Job Destruction in the Theory of Unemployment (*Review of Economic Studies*, July 1994 – společně s D. T. Mortensenem); Technical Progress, Job Creation and Job Destruction (*Review of Economic Dynamics*, January 1998 – spolu s D. T. Mortensenem); Looking into the Black Box: A Survey of the Matching Function (*Journal of Economic Literature*, June 2001 – spoluautorka B. Petrongolo); Trade and Industrial Location with Heterogeneous Labor (*Journal of International Economics*, December 2005 – společně s M. Amitiovou); Unemployment Dynamics with International Capital Mobility (*European Economic Review*, January 2007 – společně s C. Ch. Azariadisem); The Ins and Outs of European Unemployment (*American Economic Review*, May 2008 – spoluautorka B. Petrongolo); Trends in Hours and Economic Growth (*Review of Economic Dynamics*, April 2008 – spoluautorka L. R. Ngai); The Unemployment Volatility Puzzle: Is Wage Stickiness the Answer? (*Econometrica*, September 2009).

Doplňující informace: <http://personal.lse.ac.uk/pissarid>.